

JÚLIA SZILÁGYI

CARTEA INSOMNIILOR

În românește de
MARIUS TABACU

Cuvânt înainte de
LUCIAN NASTASĂ-KOVÁCS

Cluj-Napoca
2017

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE de Lucian Nastasă-Kovács.....	5
PRO DOMO	9
FETELE DIN GRĂDINĂ – EUROPA, 1918.....	11
MOBILELE	25
GENERAȚIILE.....	33
DIMINEAȚA MAI SUNT SPERANȚE	45
O CURTE PE STRADA KISMESTER (BOB).....	67
TALISMANUL	81
GRANIȚA.....	87
GRĂDINA.....	97
ZILE FIERBINȚI	111
PLUS QUE MON PÈRE.....	119
CIMITIRELE.....	135
EPILOG.....	139
ALBUM FOTO.....	141

PRO DOMO

Șirul acestor amintiri începe cu întâmplarea din Sinagoga Martirilor de la Cluj, la comemorarea a patruzeci de ani de la Holocaust. Templul era plin. Căutam un loc. Am găsit unul liber, la capătul uneia dintre băncile din partea rezervată, după tradiție, femeilor. „E ocupat” – mi-a atras atenția, când am încercat să mă așez, o femeie corpulentă, întinzându-și brațul pe spătarul din față. Purta o brățară opulentă și numărul de la Auschwitz, tatuat. Avea puțin peste patruzeci de ani. Fusesse stigmatizată de mică. I-am răspuns în șoaptă: „În vagonul de vite ar fi fost loc și pentru mine”. Privirile ni s-au întâlnit. S-a tras la o parte. M-am așezat. Acum, aici și întotdeauna – m-am întrebat eu, așa cum o fac zi de zi –, e vremea uitării sau a amintirilor? În templu începe ceremonia. În sinea mea, șirul celor trăite. Care se desfășoară cu încetinitorul. Am îmbătrânit până ce întâmplările încâlcite ale vieții mele au apucat să prindă contur. Să poată fi scrise. Poate sub formă de memorii.

Când îți depeni amintirile, timpul se scurge în sens invers, nu ca într-un bildungsroman.

Respect pentru barnele și copii

Memorialistul își privește copilăria cu ochii omului matur. În dialogul dintre copil și adult – două etape ale vieții –, amintirile sunt trecute prin filtrul celui împovărat de vârstă. Se formează din nou, odată cu ele. Se inspiră din înșiruirii succesive sau răzlețe, din atmosfera, angoasele, bucuriile, întâmplările surprinse în episoadele vieții mai multor generații. Uneori, memorialistul e nevoit să schimbe tonul. Asta se întâmplă de fiecare dată când discrepanța dintre stilul unei epoci apuse și incertitudinile adeseori tragice ale vieții de zi cu zi, dintre naivitatea copilăriei și autocritica maturității nu permite un limbaj unitar. Memorialistica se bazează inevitabil și ea pe alternanța dintre luciditate, suferință și ironie. Dar principiul înșiruirii nu este cronologia, ci aleatoriul amintirii. Așadar, aceste memorii sunt fragmentare, capitolele se succed după importanța subiectivă pe care o au anumite locuri și momente din călătoria în trecut a povestitorului.

FETELE DIN GRĂDINĂ – EUROPA, 1918

*A fost odată femeia care și-a asumat riscul
să-l nască pe David.*

Sau pe Goliat.

*Nu știm prea multe despre ea,
poate și pentru că nimeni nu poate ține minte
numele tuturor femeilor care-și asumă un asemenea risc.*

De ce crezi dumneata – au început să-l descoase băieții pe când abia le mijeau tuleiele – că noi suntem urmașii direcți ai lui David? – Nu cred – le-a răspuns Bunu. Știu. Iar când tăcerea a devenit prea lungă, a venit răspunsul la întrebarea lor nerostită: – Știu asta de la tata, care o știe de la tatăl său, iar voi, de la mine. Și tot așa, în vecii vecilor. Împunse de mai multe ori aerul cu arătătorul (băieților li s-a părut un semn de amenințare) în direcția trecutului îndepărtat. În jos? În sus? Spre nicăieri? Spre izvorul tetralogiei pe care Thomas Mann a numit-o „o epopee mitic-umoristică a omenirii”? Bunu nu l-a citit pe Thomas Mann, nici fii lui; poate, mult mai târziu, doar unul dintre ei,

cel care, atunci când ironia lui nevinovată, despre care el credea că nu e decât o îndoială născută din curiozitate, i-a învins prudența: – Înțeleg. Dar care e dovada? – Dovada? Uitați-vă la mine! Ei s-au uitat. (Ultima oară când l-am văzut, în primăvara lui '44, bătrânul umbla cu baston, dar se ținea drept și era sprinten; îl am și acum în fața ochilor, cu ochelarii lui groși, cu capul semeț și cu barba albă tunsă scurt.) – Păi, cum arăta David? – și a început să enumere pe degetele lui îngălbenite de nicotină: era inteligent, curajos, solid și scund. Ei, vedeți? El a fost păstor. Eu sunt croitor. Ce mare diferență?

Băieții nu i-au răspuns nimic. Erau și ei croitori, așa că nu se prea pricepeau la o retorică aleasă, dar s-au gândit oare vreodată la diferitele aspecte ale carierelor evreiești, de la epocile psalmice, în care fiii de păstori puteau fi ridicați la rang de regi, până în zilele lor, când ar fi fost o chestiune pur retorică să le treacă prin minte aproape imposibilul – cum că, din progeniturile unui tată care cârpea cu demnitatea înnobilită de Vechiul Testament pantaloni deformați de atâta purtat, ei ar putea să devină fie niște virtuozii ai viorii, fie bancheri, fie laureați ai Premiului Nobel (scriitori sau savanți), fie săpun. – De ce nu arunci odată săpunul acela dezgustător? Răspunsul la întrebarea mamei mele de acum mai bine de șaiszeci de ani – și care, la fel ca întrebările lui Bunu, suna a poruncă – întârzia,

fiar eu, care nu aveam mai mult de zece ani, mi-am ridicat ochii spre ei, cum făceam întotdeauna când simţeam că se îngroaşă gluma şi mă simţeam de parcă m-aş fi uitat pe gaura cheii, fiindcă ştiam că, atunci când sunt nervoşi, adulţii au feţele despuiate. Tata a pornit, cu privirea într-o parte, spre uşa care însemna pentru el scăparea, înăuntru sau afară, oriunde, doar cât mai departe de mama, care întindea spre el cutiuţa de tablă adusă de la Dachau, cu acea bucată de săpun. Nu a negat că e dezgustătoare, dar nici nu a căutat alt epitet, ci i-a răspuns scurt: – Nu o arunc – şi a dispărut în dosul uşii. Mai întâi el, apoi şi mama. Nu ştiu dacă, atunci când s-a întors, mai avea faţa despuiată, fiindcă şi-o acoperise cu ambele mâini, bolborosind cu un glas nemaiauzit, ca unul care vorbeşte singur – de când s-a întors acasă, așa era tata, prezent şi totodată absent –, fără să se adreseze nimănui, abia deslușit: – Nu e adevărat, nu poate fi adevărat. De altfel, cutiuţa e în sertarul fiului meu, ascunsă de ochii lumii care nu a reușit nici acum să decidă ce e adevărat și ce nu. E o cutiuță de tablă. Probabil din Germania. Strașnică, să dăinuiască. Fără pretenții și ieftină: un obiect funcțional. De 9/2,5 cm. De culoare albastră, pe unde nu i-a crăpat. vopseaua sau nu e mâncată de rugină. Capacul e împrejmuțit de un chenar galben. Cum tot galben, cu nuanțe albastre, e și briciul obișnuit, care-i indică funcționalitatea – adică ceea ce, pe la mijlocul

secolului XX, se considera a fi funcționalitatea unui brici. Fără a se fâli cu originea ei străină și fără să trădeze ce se ascunde în ea. Dacă nu aș ști, nici nu mi-ar trece prin minte că această relicvă uscată ca piatra de mai bine de o jumătate de secol nu este doar pur și simplu ceva, ci are o însemnătate aparte.

Dar încă nu am ajuns la metalimbajul săpunului. Deocamdată suntem la momentul în care un evreu bătrân își însăilează nesemnificativa existență la marea Tradiție, le încredințează fiilor săi propria lor moștenire, îi învață, îmbinându-și orgoliul cu umilința, că nu toți înaintașii lor au trecut prin pogromuri. Să țină minte că acela care știe să cânte la liră e om cuminte, războinic și înțelept la vorbă; omul are chip încuviințat, iar Domnul este cu el (Samuel I, 16, 19). Era o altă lecție de istorie pentru fiii săi. Iar, odată ajunsă aici, nepoata lui își amintește de întrebările și răspunsurile lui Kurt Tucholsky: De ce suntem noi mândri aici, în Europa? Acest continent este mândru și are cu ce se mândri. Europeanul e mândru pentru că:

Este german.

Este englez.

Este francez.

Nu este german.

Nu este englez.

Nu este francez.

...